

Boten met een blauw schildje?

Op 24 maart 2001 organiseerde de VCM (Vlaamse Contactcommissie

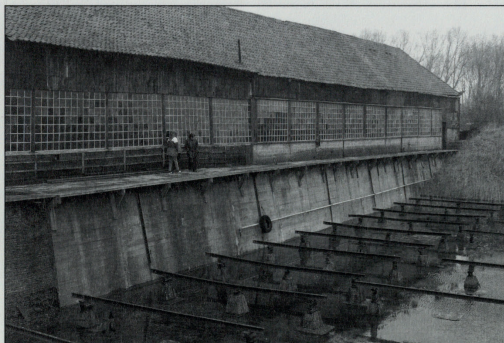
Monumentenzorg) een 8ste ontmoetingsdag over 'Varend erfgoed'.

De dag nadien zette kracht bij met een Scheldetocht van Antwerpen naar

Baasrode (en terug).

De VCM is een contactforum voor meer dan 130 verenigingen die actief zijn in de erfgoedzorg. Aandachtspunten zijn niet alleen gebouwen, maar ook roerend erfgoed, landschapszorg,... Vorige studiedagen waren gewijd aan ruraal erfgoed (boerderijen), funerair erfgoed (kerkhoven), religieus roerend erfgoed,...; dit jaar volgen nog: begijnhoven, milieu landschap en cultuurgeschiedenis.

Maar op 24 en 25 maart ging het om varend erfgoed: schepen, scheepswerven, scheepshellingen, scheepvaartmusea,... Scheepvaart, en vooral de binnenscheepvaart, is jarenlang één van de peilers geweest van de Belgische, zo u wil: Vlaamse economie. Zorg voor varend erfgoed, het gaat om (industriële) archeologie of industrieel erfgoed, het gaat om sociale geschiedenis, het gaat om nostalgie, het gaat om enthousiasme en volharding van te weinig mensen, het gaat om veel geld, het gaat om veel goede wil van de enen en veel onbegrip van de anderen... het gaat vooral niet erg goed.

Een verkenningsronde.

CÉPHÉE, MERCATOR, BREYDEL,...

Veel oude schepen zijn er niet bewaard gebleven omdat schippers een slooppremie kregen uitbetaald die voor het dagelijks brood interessanter was dan dure herstelwerkzaamheden aan hun (te) oud schip. De restauratie van de overgebleven schepen kost handenvol geld, ambachtslui die de oude technieken meester zijn, worden schaars, de infrastructuur voor restauratie en onderhoud wordt zeldzaam, de exploitatiemogelijkheden naar het publiek toe zijn beperkt, dit Vlaamse publiek is niet zo 'bootjes-minded' als de Hollandse noorderburen, de wetgeving op gerestaureerde en varende schepen is onvoldoende duidelijk, het in de vaart houden van een schip is varen met de portemonnee open,...

En zo komt het dat de 'Céphée', een houten binnenschip (walenschip) ondanks haar status van 'monument' bij gebrek aan geld en werkrachten ligt te verkrotten op het Maritiem Park van het Antwerpse Scheepvaartmuseum. En zo komt het dat Antwerpen trots de barkentijn en gewezen schoolschip van de koopvaardij

'Mercator', tevens sinds 1996 een boot 'met een blauw schildje', beschermd dus en bovendien museaal ingericht, in Oostende jaarlijks 91.000 bezoekers ontvangt en aan de inkomstgelden niet genoeg heeft om de exploitatiekosten te dekken. En zo komt het dat de hoogzeemijnenveger 'Breydel' in Rupelmonde aan haar trossen hangt te sterven, zonder precies te weten wie haar eigenaar is. Met wellicht teveel asbest in haar flanken komt ze zelfs niet in aanmerking komt voor een tewerkstellingsproject.

AMANDINE, TROTTER, SINT-PIETER, CLOTILDE, ARCHONAUT VZW,...

Dit zijn allemaal tewerkstellingsprojecten die i.s.m. met de VDAB om langdurig werklozen en/of laaggeschoolden opnieuw voor de reguliere (sociale) tewerkstelling klaar te maken, door hen te laten werken aan de restauratie of reconstructie van schepen. En er zijn succesprojecten.

De Maritime Site Oostende vzw wist de 'Amandine', de laatste IJslandvaarder, van de sloop te redden, volledig te restaureren en af te werken als interactief museum; de 'Amandine' is vanaf nu te bezoeken op de Oostendse Visserkaai tegenover het station, op het droge.

De vzw Archonaut in Brugge werkt niet alleen met langdurig werklozen, maar ook met allochtonen en gedetineerden en verzorgt een opleiding in houten restauratietechnieken voor oude schepen, dus geen replica's. Op die manier weet Archonaut in een zekere (maar nog onvoldoende) mate tegemoet te komen aan het nijpende gebrek aan ambachtelijke scheepstimmerlui in Vlaanderen en

Nederland. Tevens wordt er daar serieus nagedacht over de filosofie van scheepsrestauratie, de toepassing van hedendaagse materialen en technieken, over het taal- en communicatieprobleem door de bijna oneindige variatie aan streekgebonden benamingen voor eenzelfde onderdeel,...

Trotter v.z.w. restaureert een stalen klipperaak, de 'Trotter', uit 1916 en tot in de jaren '50 een alledaags zicht op de Schelde en in Zeeland. Dit, samen met leerlingen uit deeltijds technisch onderwijs en moeilijk te integreren werklozen. De hogere techniciteit wordt aangepakt door een groep van vier technische scholen. Het Sociaal Impulsfonds, Havenbedrijf en Provinciebestuur van Antwerpen dragen financieel bij. Het ligt in de bedoeling om de 'Trotter' te exploiteren als varend museumship, binnenin aangepast aan de moderne noden en authenticiteit aan de buitenkant, en zelfredzaam een sociale werkplaats op te richten.

In Blankenberge stelt de vzw De Scute het zonder tewerkstellingsproject; daar is volledig op basis van vrijwilligerswerk en op basis van oude plannen en onder het motto 'De replica van een monument is ook een monument', een Blankenbergse vissersschuit, de Sint-Pieter, volledig gereconstrueerd met enkele hedendaagse toegevingen, o.a. een motor en zeilen in modern materiaal i.p.v. katoen. Het project is een knap staaltje van privé-initiatief dat zich wist te integreren in het toeristisch aanbod van de kuststad en zo stadsgelden en zelfs Europees geld (reconversie visserij kreeg toegestopt. Publiek kan mee varen op zee!

De 'Clotilde' is een ijzeren zeilaak gebouwd in Boom in 1906. Na een succes op de Mercatorfeesten (Rupelmonde, 1994) werd beslist het schip te restaureren op een werf in Boom en het klaar te maken als 'evenementenschip', geschikt als staatsieschip voor representatie en voor vergaderingen, recepties, tentoonstellingen en varend.

ZATEN IN RUPELMONDE EN BAASRODE

Weten de jongens van Archonaut in te spelen op het tekort aan ambachtslui, in Rupelmonde ijvert het gemeentebestuur ervoor om de voormalige scheepswerf (de zaat) CNR (Chantier Naval de Rupelmonde) van 1,03 ha te herbouwen en te gebruiken voor onderhoud en herstel van het maritiem erfgoed van de stalen scheepsbouw. Hiermee wordt tegemoet gekomen aan het gebrek aan infrastructuur; voor de (schaarse) commerciële werven zijn oude schepen alleen rendabel bij sloop. De ironie wil dat iets verder stroomafwaarts, aan de andere (rechter) Scheldeoever in Hemiksem een scheepssloperij gevestigd is en er actief uitziet. Het gaat in Rupelmonde om een groots project waarbij een dwars-helling wordt voorzien van 45 m, om de schepen voorzichtig uit het water te trekken. Samen met de infrastructuur (rails, kranen, loodsen,...) vraagt dit nogal wat geld dat moet komen van Europa

(euregio-project), Toerisme Vlaanderen, het gemeentebestuur en de exploitatie.

CNR ging failliet in 1996 nadat de investeringen gedaan voor de polyester tripartite mijnenvegers door het stopzetten van de opdracht (geen vijand meer) niet konden worden gerecupereerd. De werf werd, op de dwars-helling na, volledig afgebroken. De te reconstrueren werf paalt aan de historische site van Rupelmonde in de nabijheid van de Graventoren, waarin een draak van een museum is ondergebracht, maar ook in de nabijheid van de gerestaureerde en werkende Getijdenmolen die een charmant en duidelijk museum huisvest. Vaut le voyage!

Enkele kilometer stroomopwaarts luidt een andere klok. Vastgelopen in gemeentetwisten en door onenigheid met de eigenaar het Provinciebestuur van Oost-Vlaanderen weet de vzw Scheepvaartmuseum Baasrode de beschermde site niet op een adequate manier te exploiteren.

DROOGDOEK BAASRODE
© STEFAN DE WICKERE

DE BREYDEL
© STEFAN DE WICKERE

SCHIEPHELLING
RUPELMONDE
© STEFAN DE WICKERE

Het gaat om de later gefusioneerde werven Van Praet en Van Damme waar tot 1988 (binnen)scheepsbouwactiviteit was. Er zijn twee droogdokken en diverse loodsen die zich bevinden in de toestand zoals de arbeiders alles bij het stopzetten van het bedrijf hebben achtergelaten. De machines zijn eigendom van de v.z.w. en werken nog; ze zien eruit als monsters uit de industriële middeleeuwen en doen niet alleen vragen rijzen over de werkomstandigheden, maar ook over het investeringsbeleid van de werf. De v.z.w. wil deze bijzonder interessante en authentieke zaat conserveren met museale ambities. De initiatiefnemers zijn erg gedreven en kennen hun geschiedenis, maar wellicht zou meer zin voor selectie en samenwerking (bijvoorbeeld met Rupelmonde) de zaak vooruit

helpen. Het museum met scheepsmodellen, gereedschap, constructietekeningen,... is ondergebracht in de beschermde meesterwoning uit 1830. Het gonst van de goede bedoelingen, maar als museum is het zeker geen koploper en zou eigenlijk professioneler moeten worden aangepakt. Een turf voor het museumconsulentschap? Dit brengt ons bij de scheepvaartmusea.

SCHEEPVAARTMUSEA IN ANTWERPEN

Het Nationaal Scheepvaartmuseum van Antwerpen in Het Steen voelt zich in zijn bestaan bedreigd. Althans voor een goed deel. Het museum zal immers in de (nabije?) toekomst worden opgenomen in het Antwerps stadsmuseum MAS (Museum aan de Stroom), maar alleen die delen van de collectie die betrekking hebben op de Antwerpse maritieme geschiedenis. De mensen van het Scheepvaartmuseum maken zich zorgen over de rest van hun nationale collectie en over hun bibliotheek. De slechte verstandhouding met het stadsbestuur lijkt te escaleren. De ongerustheid is misschien voor een stuk terecht, de middelen zijn onvoldoende, een erkenning binnen het museumdecreet, daar valt niet aan te denken. Een grondige selectie in de collecties, een afstaan van een deelcollectie aan een gespecialiseerd museum, zich toeleggen op een specifiek deel van de collectie waar het MAS naar vraagt, een dynamischer platform dan de klaaghoek, een aanbod i.p.v. een vraag, misschien zou dit allemaal meer deuren openen en de toekomst van het museum veilig stellen. De potentie is er; het moet mogelijk zijn om een publiek te sensibiliseren voor het Maritiem Park. Het lichtschip 'Westhinder III' in het nabijgelegen Bonapartedok, palend aan het komende MAS is voor iedere bootjesliefhebber om de vingers bij af te likken (dit niet ter plaatse doen). In datzelfde Bonapartedok vinden wij het Rijn- en Binnenvaartmuseum, uitgebaat door een gelijknamige v.z.w. Gratis en voor niets zijn de sleper 'Mon Désir', de motorschepen 'Angèle' en de 'Liomar' te bezoeken. Op de 'Liomar' wonen de vroegere eigenaars die als conciërge fungeren van dit museum te water. Beheer en onderhoud gebeurt uitsluitend door vrijwilligers, meestal oudvarende. Ondanks alle perikelen blijft een bezoek aan het Steen, het Maritiem Park en het Bonapartedok, alles binnen loopafstand, een verplichte feestdag.

DE DOELSE KOGGE

Superprofessioneel bestaat ook. De Doelse kogge, een vrachtschip uit ca. 1325, werd op basis van archeologische prospectie door de Archeologische Dienst Waasland (ADW) opgegraven op de werf voor het Deurganckdok op linker Scheldeoever nabij Doel. Voor de berging en het behoud van de kogge werden door minister Johan Sauwens speciale kredieten voorzien. Een publieksdag op 22 oktober 2000 lokte meer dan 10.000 bezoekers, een betekenisvol aantal en een indicatie van een publiekssensibiliteit voor archeologie en of maritiem erfgoed. De berging diende te gebeuren binnen de 8 weken, hulp werd ingeroepen van het Nederlands Instituut voor Scheeps- en Onderwaterarcheologie en het Instituut voor het Archeologisch Patrimonium (Zellik). Er werd tevens gezocht naar een snelle registratietechniek, dit gebeurde door het 3-D scannen van het scheepswrak. Een berging in zijn geheel was niet mogelijk en het wrak werd volledig ontmanteld. Het scheepshout wordt thans en tijdelijk bewaard in met water gevulde containers. De wetenschappers hebben hier hun werk gedaan en doen het nog. Wanneer komen de publiekswerkers?

RUDY VERCRUYSE

Alle adressen en info: zie p. 39

Dé Biennale

'De bijdrage in ons paviljoen behoort stellig tot één van de beste' zei een Engelse tegen me. Alsof ik was aangevallen, hoorde ik mezelf antwoorden dat de Belgische vertegenwoordiging op de biennale '97, met Thierry De Cordier, zelfs nog indrukwekkender was. Een snuffel patriotisme is niet vreemd aan dit tweejaarlijkse kunstevenement, gekend als 'de biennale'.

Als men er al een locatie aan toevoegt betreft het altijd een andere biennale dan die van Venetië, het is zowat de moeder van alle andere grote kunstevenementen. De oorsprong ligt bij enkele Venetiaanse intellectuelen, kunstenaars en schrijvers die de aandacht wilden vestigen op de eigentijdse kunst, het liefst de Italiaanse dan nog. Net zoals het Venetië in het noorden, leek de dogenstad aan het eind van de 19de eeuw eerder een plaats waar men kwam om te sterven. Een beetje toerisme en buitenlandse valuta zou Venetië-la-morte geen kwaad doen, wat een bijkomende reden was om zo'n kunstmanifestatie uit de grond te stampen. Een jaar voor de moderne Olympische spelen het licht zagen, werd de eerste editie ervan plechtig geopend in 1895. Beide organisaties hebben met elkaar gemeen dat ze de beste vertegenwoordiger(s) van hun land willen meten met elkaar. Ondanks de soms verguisende kritiek, blijven beide instellingen niet alleen overleven, ze worden iedere keer zelfs groter. Vandaag worden per editie enkele prijzen uitgereikt, een dikke generatie geleden kregen de kunstenaars nog effectief medailles in Venetië. Geen mens maakt zich echt druk om die prijzen, want iedereen weet dat hier deelnemen bijna even belangrijk kan zijn dan winnen. Aanwezig zijn is de hoofzaak.

Begin 20ste eeuw rezen de nationale paviljoens snel op in het Giardini-park, ons land behoorde tot de koplopers. Het is echter wachten tot de zestigste jaren alvorens de biennale een echte barometer van het eigentijdse kunstklimaat wordt. Hiervoor waren kunstenaars uit de avant-garde slechts mondjesmaat aanwezig geweest. Sinds 1995 brak men eveneens met de traditie dat een Italiaan directeur was van dit evenement. Landen kiezen nog steeds hun eigen vertegenwoordiging, maar de directeur lanceert een oriënterend thema en organiseert daarnaast vaak een grote tentoonstelling. Door het groeiend succes deint dit evenement

momenteel uit over de ganse stad. Wegens de bouwstopt, palmen verschillende landen een locatie in, buiten het tentoonstellingspark. In 1984 namen 32 landen deel, nu zijn het er meer dan 50. Landen als Ierland, Luxemburg, Kroatië, Slovenië, Taiwan en verschillende Oostbloklanden veroorloven zich alle moeite om aanwezig te zijn. Sommige landen zoeken hier zelfs de erkenning voor hun volk, met romantische programmaverklaringen in de begeleidende catalogi. Het is dan ook weinig verwonderlijk dat de thema's van de recente jaren zich richten op het nomadische of territorialiteit, en dat kunstenaars in '97 werden omschreven als 'trans-nationale nomaden'.

België doet z'n eigen complexiteit eer aan door altemeerend de Vlaamse of de Franstalige gemeenschap het nationale paviljoen te laten invullen. Vier jaar geleden weigerde David Hammons echter Amerika te vertegenwoordigen, 'I won't be your nigger' moeten zijn woorden geweest zijn. Dit staat gelijk aan commerciële zelfmoord, want het gaat de meeste kunstenaars goed voor de wind na deze tentoonstelling. Toch zijn het vaak gevestigde namen die we aantreffen in de paviljoens, tenzij het landen betreft die tot hertoe esthetisch aan de periferie bleven. Voor aankomend talent is er de 'Aperto', deze tentoonstelling in een voormalige touwslagerij toont vooral jongere kunstenaars. Dit geldt zowat als de groothandel voor museumdirecteuren en internationale tentoonstellingsmakers. Wie daar een goede beurt maakt, zie je later regelmatig opduiken in andere kunstcircuits. Net zoals de vorige keer, wordt de biennale geleid door Harald Szeeman. Deze Zwitserse tentoonstellingsmaker leidde de roemruchte vijfde Documenta-tentoonstelling in Kassel met onder andere Panamarenko's befaamde zeppelin. Van begin juni is het werk van Luc Tuymans te zien in één van de mooiste paviljoens, het Belgische.

LUC TUYMANS' JEUK EN ONSCHERPTE

Voor de Biennale van Venetië selecteerde Luc Tuymans (*1958) een dertigtal schilderijen uit zijn oeuvre van de laatste tien jaar. Door deelname aan verschillende internationale tentoonstellingen is zijn werk ondertussen wereldwijd bekend. Regelmatig worden Tuymans' schilderijen door grote veilinghuizen te koop aangeboden. Tegenwoordig komt zijn werk dan ook vaak terecht bij de echte grote verzamelaars of belandt het in gerenommeerde musea. Deze interesse heeft te maken met de nog steeds groeiende belangstelling voor de Belgische kunstscene, de professionele ondersteuning door zijn galerie, Zeno X in Antwerpen en vooral met de

picturale en iconografische betekenis van het werk zelf. Soms laat hij zijn kleuren gloeien, maar overwegend blijft zijn kleurenpalet gedempt zodat de schilderijen het karakter krijgen van een dramatische grissaille. Een andere opvallende karakteristiek is het onscherpe karakter van de beelden. De schilderijen vallen te vergelijken met de gewaarwording van jeuk, onder het oppervlak speelt zich iets verborgens af. Als jeuk te lang duurt, verwerkt het irritatie, je wil dat het verdwijnt maar het blijft woekeren. Als er zich een barstje voordoet in het vernis van onze maatschappij, wordt het niet gerestaureerd door Tuymans, eerder krast hij erin en rukt de huid verder open. Wat eerst onschuldig leek, ontpopt zich als een kwaadaardig onderhuids gezwel.

'Leopard' stelt letterlijk een dierenhuid voor, maar in de aanwezigheid van figuren als koning Boudewijn of Lumumba verliest de betekenis haar onschuld. Met dit koloniaal verleden is België nog steeds niet in het reine gekomen, we slepen het mee zoals ons onderbewustzijn. 'Bwana Kitoko', de mooie jonge Boudewijn maakte in 1955 veel indruk op de Congolezen. Op zoek naar authenticiteit, imiteerde Mobutu hem op verschillende punten. De Belgische onderscheiding van de Leopoldsorde kreeg een exotische variant in de 'Ordre du Léopard'. Eén van de machtsymbolen die deze tropische dictator in het leven riep. Het gehele werk van deze kunstenaar is doordrongen van de mechanismen van de beeldvorming. We werven kennis via beelden, maar steeds blijven de dingen hangen in onscherpte, het lijkt alsof we niets duidelijk kunnen focussen, er is steeds iets wat ons ontsnapt. Vroeger ging de aandacht meer naar de oorlog en de holocaust, alsof het 'verdriet van België' vorm had gekregen. De huiver richt zich eveneens op de tergende fenomenen van de eigen tijd. Zo lijkt 'Peter' op het eerste zicht een gewoon stillevens, tot blijkt dat het een shaker betreft van een massamoordeenaar die er een bijkomende afwijking op na houdt. Bloed van slachtoffers bereidde hij met die shaker tot een verdacht culinair mengsel. Eens men dit weet kan men er natuurlijk niet meer op dezelfde wijze naar kijken. De wereld is verdacht gemaakt, het paradijs is gestorven. Eén van de laatste schilderijen die de kunstenaar realiseerde voor deze tentoonstelling is een monumentaal werk met de voorstelling van een neushoornkop, een verdacht koloniaal trofee bij uitstek. Het verleden laat de kunstenaar niet los, zijn werk dwingt ons om er mee om te gaan, zelfs al is het krabben geblazen tot de huid open ligt om de jeuk tegen te gaan.

STEF VAN BELLINGEN

GEZICHT OP DE BIENNALE
© STEF VAN BELLINGEN
LUC TUYMANS
LEOPARD, 2000
© ZENOX GALLERY, ANTWERP

Amarantaanbod voor OKV-abonnees
Venetië: De Biennale
van zaterdag 21 tot dinsdag 24 juli 2001
met Stef Van Bellingen

Verblijf te Venetië in Hotel Union*** (kamer met ontbijt) inclusief alle toegangstickets en verplaatsingen per vaporetto, lijnvluchten met Sabena en inhoudelijke begeleiding.

29.850 BEF (tweepersoonskamer)

Organisatie: Amarant vzw i.s.m. Reizen De Buck

Info en reservering:
tel. 09/269.17.40 fax 09/233.42.36 e-mail: reizen@amarant.be